

Мирошниченко Н. А.

Національний університет «Одеська юридична академія»

к.ю.н., професор кафедри кримінального права

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ЙОГО ВИДИ ТА ПІДСТАВИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

З часу прийняття Кримінально-процесуального кодексу України 2012 р. [1] в законодавстві України з'явилося поняття кримінального правопорушення. У правовому аспекті – це найбільш небезпечний вид правопорушення, але до кримінального законодавства так і не було внесено відповідних змін. У Концепції реформування кримінальної юстиції ще у 2008 році [2] було зазначене про впровадження у кримінальне законодавство поряд із злочином такого виду кримінального правопорушення як кримінальний проступок. Фактично термін «кримінальне правопорушення» об'єднує поняття «злочин» та «кримінальний проступок».

По перше, необхідно уточнити поняття та підставу кримінальній відповідальності. Кримінальна відповідальність це вид юридичної відповідальності, пов'язаний із примусовими заходами. Кримінальна відповідальність бере свій початок, реалізується та припиняється в межах кримінально-правових відносин. Суб'єктами цих відносин є з одного боку держава, а з другого – особа, що вчинила кримінальне правопорушення. В

літературі кримінальну відповідальність визначають по-різному. З точки зору держави – це правова оцінка (осуд), яка надається компетентним органом (судом) злочинній поведінці особи. Для другого суб'єкта (особи, що вчинила кримінальне правопорушення) це – обов'язок перетерпіти певні позбавлення за вчинені ним суспільно небезпечні дії. Підставою кримінальній відповідальності (ч.1 ст.2 КК) слід вважати вчинене

суспільно небезпечне діяння, яке містить склад кримінального правопорушення (склад злочину або склад кримінального проступку).

По друге, слід внести зміни у розділ III Загальної частини КК, його необхідно назвати : «Кримінальне правопорушення, його види та стадії», та визначити в ст. 11 КК поняття кримінального правопорушення, його види (злочин і кримінальний проступок) [3].

Злочин - це передбачене кримінальним кодексом України суспільне небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину, що має підвищений ступень суспільної небезпеки і який тягне за собою такий негативний наслідок як судимість.

Кримінальний проступок - це діяння, що має знижений ступень суспільної небезпеки, за який може бути призначене покарання, не пов'язане з обмеженням чи позбавленням волі і яке не тягне за собою судимість.

Крім того, необхідно уточнити класифікацію злочинів за ступенем їх суспільної небезпеки (ст. 12 КК) [3].

А саме до злочинів невеликої тяжкості необхідно віднести злочини, за які передбачене покарання у виді штрафу до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, громадські чи виправні роботи, обмеження або позбавлення волі на строк до двох років . Типову санкцію злочинів середньої тяжкості можливо залишити в діючій редакції; а з типових санкцій тяжких та особливо тяжких злочинів необхідно вилучити покарання у виді штрафу, залишивши позбавлення волі за тяжкі злочини до десяти років, а за особливо тяжкі злочини – понад десяти років або довічне позбавлення волі. Тяжкі та особливо тяжкі злочини, що мають найвищий ступень суспільної небезпеки,

не повинні допускати застосування штрафу як основного альтернативного покарання , для цих двох категорій злочинів штраф може бути лише додатковим видом покарання [4]. Як зазначено в ч. 6 ст. 12 КК, ступень тяжкості злочину визначається виходячи зі строку покарання у виді

позбавлення волі, передбаченого за відповідний злочин.

Законодавець в ст. 20 КК звертає увагу на те, що кримінальній відповідальності підлягає особа визнана судом обмежено осудною. Вважаємо за необхідне уточнити редакцію ст. 18 КК, а саме: «суб'єктом злочину може бути фізична осудна або обмежено осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до КК може наставати кримінальна відповідальність». Визнання особи обмежено осудною враховується судом при призначенні покарання, а в деяких випадках і при застосуванні примусових заходів медичного характеру. Крім обмеженої осудності, необхідно звернути увагу законодавця на такі види осудності як вікова та спеціальна осудність, які також мають значення при індивідуалізації кримінальній відповідальності та покарання.

Потребує уточнення ст. 21 КК, де передбачено кримінальну відповідальність за злочини, вчинені у стані сп'яніння, внаслідок вживання алкоголю, наркотичних засобів або інших одурманюючих речовин. Необхідно зазначити, що йдеться про фізіологічне сп'яніння, яке може бути визнано обставиною, що обтяжує покарання. Якщо ж під час вчинення суспільно небезпечного діяння особа перебувала у стані патологічного сп'яніння та не могла керувати своїми діями, її потрібно визнавати неосудною.

Потребує законодавчого вирішення поняття про подвійну (складну) вину, де ставлення суб'єкта до дії або бездіяльності - умисне, а до наслідків - необережне. Розбіжність у ставленні суб'єкта злочину до дії, або бездіяльності та наслідків, впливає на кваліфікацію та покарання. Поряд з поняттям, формами та видами вини необхідно надати поняття випадку (невинного спричинення шкоди), коли особа не передбачала можливості настання суспільно-небезпечних наслідків свого діяння та не могла їх передбачити.

Невинне спричинення шкоди виключає вину та кримінальну

відповідальність [5].

До примусових заходів кримінально-правового впливу поряд із покаранням відносять примусові заходи медичного та виховного характеру, які відрізняються від покарання за своєю правовою природою та наслідками.

Примусові заходи медичного характеру віднесені законодавцем до інших заходів кримінально-правового характеру, їх застосування можливо лише за сукупністю двох умов: особа за своїм психічним станом є небезпечною для суспільства та вчинила суспільно небезпечне діяння, що містить ознаки кримінального правопорушення .

Поряд із примусовими заходами медичного характеру, передбачена окрема норма про примусове лікування. Примусове лікування згідно зі ст. 96 КК України може бути застосовано судом лише до осіб, які вчинили злочин, та мають хворобу, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб. Ця стаття потребує доповнення , а саме: "примусове лікування може бути застосоване також до осіб, які вчинили злочин, у стані сп'яніння та були визнані хронічними алкоголіками, наркоманами, токсикоманами" . Якщо вони ухиляються від добровільного лікування, вони також суспільно небезпечні і потребують примусового лікування [5].

До інших заходів кримінально-правового характеру віднесено спеціальну конфіскацію, яка передбачає конфіскацію окремих видів майна (наприклад, предметів контрабанди), а також майна одержаного злочинним шляхом. Редакція статей про спеціальну конфіскацію змінювалась декілька разів, однак вона не є досконалою та не узгоджена із положеннями зазначеними в статтях Особливої частини КК та ст. 100 КПК України. Спеціальна конфіскація (інший захід кримінально-правового характеру) відрізняється від конфіскації як виду додаткового покарання за своєю правовою природою. Тому в санкціях статей Особливої частини КК може бути зазначена лише конфіскація як додатковий вид покарання, а не спеціальна конфіскація, яка не є покаранням. Норми про

спеціальну конфіскацію повинні бути розташовані в Загальній частині КК і мати відношення до всіх розділів Особливої частини КК.

Примусові заходи виховного характеру іноді розглядаються як альтернатива кримінальній відповідальності. Але вони можуть бути і самостійною формою реалізації кримінальній відповідальності відносно осіб, які досягли віку з якого настає кримінальна відповідальність.

Редакція ст. 97 КК частково суперечить статтям 18 та 22 КК, в яких встановлено вік кримінальній відповідальності; а саме: кримінальна відповідальність настає з 16 років, а в окремих випадках – з 14 років. На підставі ч.2 ст. 97 КК звільняється від кримінальній відповідальності особа, яка не досягла віку кримінальної відповідальності, до неї застосовуються примусові заходи виховного характеру. В даному випадку особи, які не досягли віку кримінальній відповідальності, не можуть бути притягнені до кримінальній відповідальності, тому і звільняти їх від кримінальній відповідальності недоречно. Вважаємо, що до осіб, які не досягли віку кримінальній відповідальності, якщо їм виповнилось 11 років, можуть бути застосовані примусові заходи виховного характеру, але в даному випадку це вже заходи безпеки а не форма реалізації кримінальній відповідальності.

Кримінальна відповідальність неповнолітніх може бути реалізована в покаранні, перелік покарань щодо неповнолітніх передбачений ст.98 КК, але деякі положення потребують удосконалення (уточнення):

Необхідно узгодити зміст статті 56 КК зі ст. 100 КК України щодо обмеження віку, з якого можуть бути застосовані громадські роботи. Тобто доповнити ч. 3 ст. 56 КК вказівкою на те, що громадські роботи не можуть призначатися особам, які не досягли шістнадцяти років, як це зазначено в ч.1 ст. 100 КК.

Законодавець не передбачив у переліку видів покарань, що можуть бути застосовані до неповнолітніх, такий вид покарання як обмеження волі, хоча це менш суворий вид покарання ніж позбавлення волі, яке може бути

застосоване до неповнолітніх. Тому вважаємо за необхідне доповнити перелік видів покарань, передбачений у ст. 98 КК обмеженням волі, та уточнити редакцію ч.3 ст.61 КК щодо неможливості застосування даного виду покарання до неповнолітніх до 16 років. Таке уточнення надасть можливість застосовувати усі види покарань передбачені у ст.98 КК з 16 років [5].

Пропонуємо виключити із ч.2 ст.98 КК такий вид додаткового покарання, як позбавлення права обіймати певні посади, залишивши лише додаткове покарання пов'язане із позбавленням права займатися певною діяльністю, що може бути застосоване до осіб у віці з 16 років. Важко уявити які посади можуть займати неповнолітні [5].

Вважаємо, що перелічені пропозиції сприятимуть удосконаленню кримінального законодавства України, захисту прав та інтересів особи.

Література:

1. Кримінально-процесуальний кодекс України : Київ, 2012- 382 с.
2. Указ Президента України «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» від 8 квітня 2008 року.
3. Кримінальний кодекс України: Київ, 2014 212 с.
4. Мирошніченко Н.А. Класифікація та кваліфікація злочинів: Актуальні проблеми держави та права, 2013, № 69, с.162-168.
5. Мирошніченко Н.А. Пропозиції щодо вдосконалення кримінального кодексу України: ж. Вісник НАПрН України, 2015, № 5, с.176-181.